
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W BYDGOSZCZY
Studia Filologiczne; Filologia Rosyjska 1985 z.25(9)

MICHALINA MIREK
WSP w Bydgoszczy

MODELOWANIE DYDAKTYCZNE JAKO JEDEN ZE ŚRODKÓW MODERNIZACJI PRO-
CESU NAUCZANIA JĘZYKÓW OBCYCH

W ostatnich latach obserwuje się wzmoczenie wysiłków zmierzających do stałego podnoszenia wyników nauczania języków obcych. Ten szybko rozwijający się proces jest spowodowany ciągle jeszcze niezadawalającymi rezultatami pracy dydaktycznej w tej dziedzinie. Obserwujemy tu ciągłe zmiany, przede wszystkim jakościowe. O ile do niedawna źródło niepowodzeń upatrywano w metodach nauczania i na nich koncentrowano uwagę, to obecnie ośrodkiem zainteresowania glottodydaktyki jest sam uczeń, jego wrodzona aktywność, którą skierować należy na najwłaściwsze tory¹. Chodzi tu o takie organizowanie procesu przyswajania języka, aby uczeń nie był przedmiotem oddziaływań nauczyciela, ale aby był **aktywnym podmiotem i głównym elementem glottodydaktycznego układu komunikacyjnego**. W związku z tak rozumianą rolą ucznia obserwuje się dążenie do tego, aby nauczanie zastąpić sterowanym uczeniem się. Zmienia się rola nauczyciela: zostaje on niejako sprowadzony z katedry i włączony w układ komunikacyjny jako jeden z jego głównych elementów. Tradycyjne przekazywanie informacji w jedną stronę od nauczyciela do ucznia zastąpione zostaje obiegiem informacji w obydwu kierunkach: $N \rightleftharpoons U^2$. Pod kątem ucznia, a ściślej mówiąc, określonego **kontyngentu uczniów, dokonuje się doboru materiału językowego według ściśle określonych kryteriów lingwistycznych i nielingwistycznych³**.

W niniejszym artykule chciałabym zająć się dwoma aspektami modelowania dydaktycznego, które może mieć niemały wpływ na efektywność nauczania języków obcych. Chodzi tu o modelowanie zarówno języka obcego jako przedmiotu nauczania, jak i czynności ucznia

związanych z procesem jego przyswajania.

Mimo, iż nauczanie czy uczenie się języka obcego jest ściśle związane z samym przedmiotem i bez niego nie może istnieć, to jednak modelowanie języka i modelowanie czynności rządzą się innymi, oddzielnymi prawami i opierają się na wiedzy zaadaptowanej z różnych dyscyplin naukowych. U podstaw modelowania języka leży wiedza o nim jako o hierarchicznie zbudowanym systemie, w skład którego wchodzi takie podsystemy jak fonetyka, morfologia, składnia. Potrzebna jest również wiedza o regułach budowy zdań, tworzeniu związków wyrazowych, a także o funkcjonowaniu tychże w określonych sytuacjach rzeczywistości pozajęzykowej. Tu okazuje się konieczne zaadaptowanie dla potrzeb metodyki wyników badań zarówno lingwistyki czystej, jak i stosowanej. Jak słusznie pisze S.P.Kaczmarski, przyswajanie języka obcego jest ciągłym odróżnicowaniem dwu systemów językowych: ojczystego i obcego, niezbędne jest również zaadaptowanie danych lingwistyki konfrontatywnej⁴.

Jeśli chodzi o modelowanie czynności ucznia, to opiera się ono przede wszystkim na psychologicznej teorii czynności⁵ oraz na cybernetycznym obiegu informacji w obwodzie zamkniętym, który tworzą nauczyciel i uczeń⁶.

Zacznę od omówienia modelowania na płaszczyźnie języka jako przedmiotu nauczania. Rozumiem je jako tworzenie pewnych określonych języków $L_1, L_2, L_3, \dots, L_n$ w oparciu o język jako system L . Te mini-języki stanowią modele języków do celów komunikacji dla różnych grup użytkowników, np. dla pracowników placówek dyplomatycznych, handlu zagranicznego, pilotów wycieczek, uczniów szkół różnych typów, studentów filologii, niefilologów itp. Każdy z takich modeli języka jest pewną kompresją języka obcego jako systemu L . Wspólną cechą wszystkich mini-języków jest to, że zawierają pewną ilość leksyki niespecjalistycznej niezbędnej do napełniania wyselekcjonowanych struktur językowych oraz leksykę specjalistyczną określoną zgodnie z celami nauczania.

Ponieważ istnieje wiele prac poświęconych temu problemowi, nie ma potrzeby wchodzić w szczegóły zagadnienia⁷. Warto natomiast podkreślić pewne cechy, jakie winien posiadać model języka L -mini. Oto najważniejsze z nich:

1. W przeciwieństwie do języka L jako systemu, który jest hierar-

chicznie zbudowanym modelem statycznym, język L-mini jako środek komunikacji posiada charakter dynamiczny, a więc i zmienny.

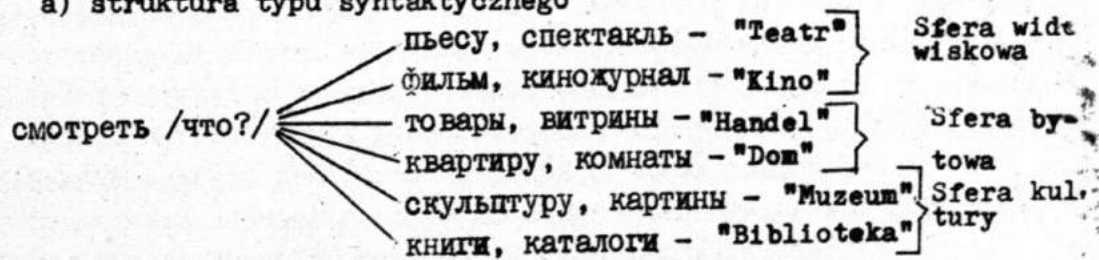
2. W L-mini inaczej będzie się kształtowało pojęcie tego, co dla ucznia trudne, ponieważ potrzeby komunikacyjne (motywacja) często takie trudności niwelują. Np. jednoczłonowe zdania bezosobowe traktowane jako środki wyrażenia stanu człowieka czy zjawisk przyrody przyswajane są na płaszczyźnie komunikacji daleko łatwiej niż na zajęciach z gramatyki opisowej itp.
3. Każdy z takich modeli języka powinien zawierać opis tworzenia oraz funkcjonowania poszczególnych jego jednostek, tj. ich użycia do oznaczania wybranych zjawisk rzeczywistości pozajęzykowej.

Powstaje teraz pytanie, jak powinno wyglądać praktyczne rozwiązanie tego zagadnienia w warunkach szkoły podstawowej, średniej czy zawodowej. Otóż w tym wypadku stworzenie optymalnego modelu języka do celów nauczania będzie polegało na:

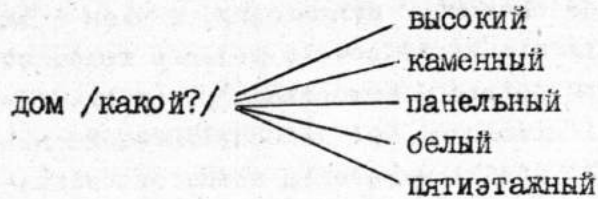
- 1) uważnym przestudiowaniu programu nauczania i zarejestrowaniu wymienionych w nim sytuacji komunikacyjnych (np. miasto, komunikacja miejska, sklepy itp);
- 2) na określeniu, w jakich sytuacjach komunikacyjnych może znaleźć się uczeń i w jakie stosunki komunikacyjne może wejść (np. sprzedawcy, klienta, doradcy, pasażera itd.);
- 3) na doborze odpowiednich środków językowych do oznaczania tychże sytuacji, do językowego zachowania się w danych sytuacjach. Przez środki językowe rozumiem pewną optymalną ilość modeli statycznych (struktur językowych) oraz jednostek leksykalnych do napełniania;
- 4) na ustaleniu, w jakich sytuacjach komunikacyjnych (jednostkach tematycznych) mogą realizować się wybrane modele struktur⁸.

Zilustruję to przykładami:

a) struktura typu syntaktycznego

b) **структура тылу парадигматycznego**

c) **modele całych zdań**

Вам билеты в партер или в бельэтаж?

Наши места в десятом ряду справа.

Мы с вами ещё встретимся после спектакля.

Кто директор универмага?

Na podstawie przytoczonej wyżej ilustracji można się przekonać, że rejestr struktur statycznych przeznaczonych do opanowania dla każdej klasy, a nawet dla wszystkich klas w danej szkole nie będzie zbyt duży. Natomiast potrzebny jest o wiele większy zasób jednostek leksykalnych, którymi te modele będą napełniane w każdej konkretnej sytuacji komunikacyjnej.

Aby zapewnić z jednej strony maksymalne wykorzystanie wybranego materiału językowego (modele + leksyka), a z drugiej, dostateczną ilość ich powtórzeń w różnych sytuacjach mownych, należy, jak słusznie proponuje W. Marton, ułożyć je spiralnie zarówno w granicach programu dla każdej klasy, jak i na przestrzeni wszystkich lat nauczania języka obcego w danej szkole⁹.

W ten sposób można dokonać konkretyzacji programu nauczania, a tym samym stworzyć mini-język do celów nauczania szkolnego.

Podsumowując rozważania na temat modelowania języka obcego jako przedmiotu nauczania, warto podkreślić, że relacja takiego

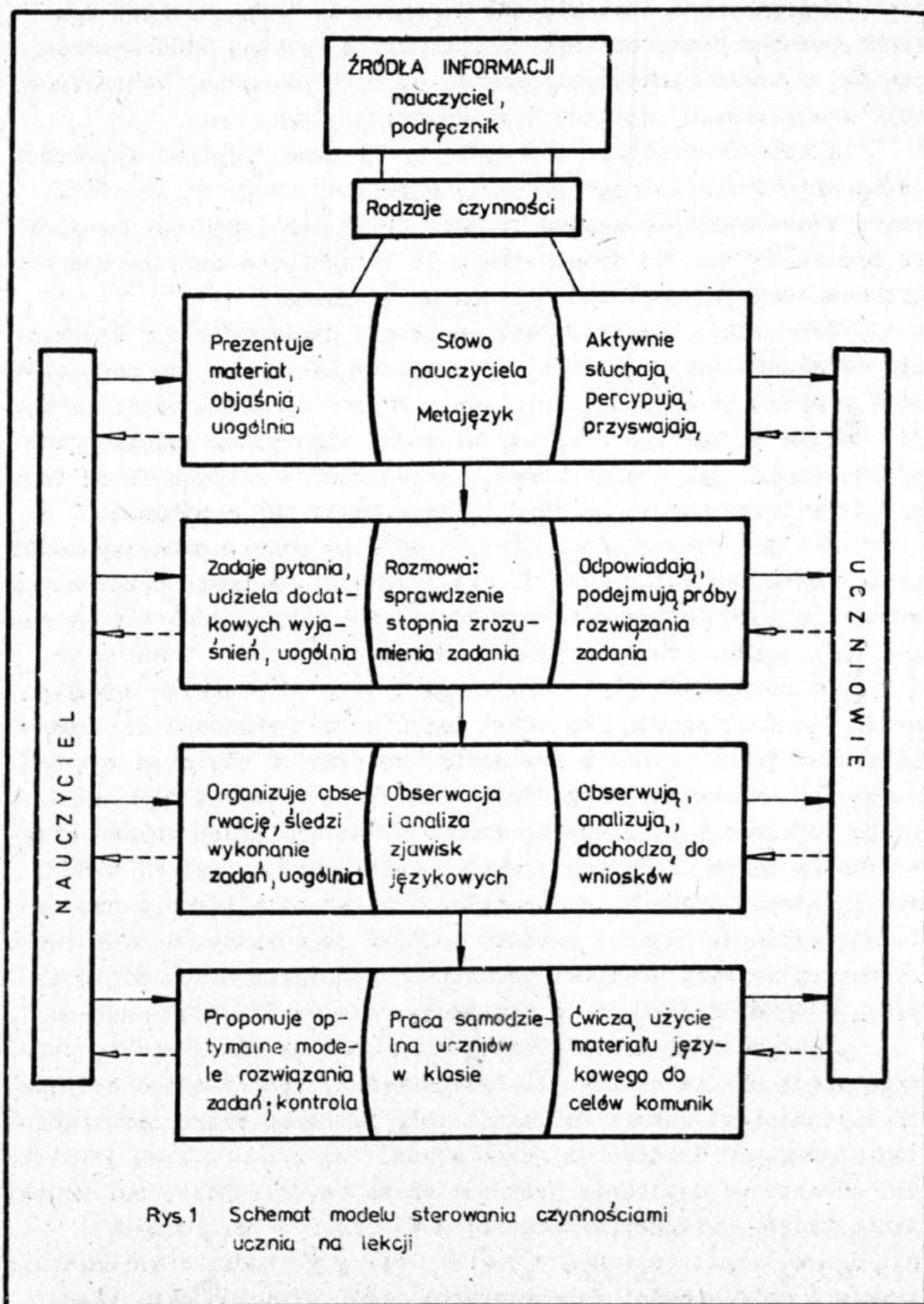
modelu uwarunkowana jest wieloma czynnikami. A więc celami nau-
czenia, czasem przeznaczonym na opanowanie języka, uzdolnieniami
uczniów, a także niektórymi innymi, co może powodować konieczność
modyfikacji modelu, dalszej jego kompresji itp.

Z kolei chciałabym poświęcić kilka uwag drugiemu aspektowi
modelowania dydaktycznego, tzn. modelowaniu czynności ucznia w
procesie przyswajania języka obcego. Celem tego modelowania jest
wytyczenie optymalnej drogi ucznia do osiągnięcia określonego sto-
pnia kompetencji językowej i kompetencji mownej.

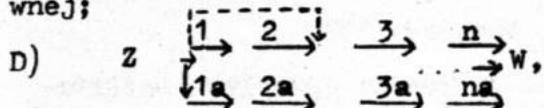
Ponieważ w warunkach szkolnych nie praktykuje się aspekto-
wego nauczania języka obcego, lecz nauczanie łączne, to podstawowy
model sterowania czynnościami ucznia będzie dotyczył pracy na lek-
cji. Będzie on też zawierał tak elementy algorytmów ścisłych zde-
terminowanych, jak i algorytmów luźniejszych w zależności od tego,
co będzie celem naczelnym danej lekcji czyli jej dominantą.

Jak już podkreślono wyżej, u podstaw modelowania czynności
ucznia legła psychologiczna teoria czynności, a także cybernetycz-
ny model obiegu informacji w obwodzie zamkniętym, jaki tworzą nau-
czyciel i uczeń. Obwód ten jest sprzężony zwrotnie. Oznacza to, że
od N do U przesyłana jest informacja o tym, co powinien opanować
uczeń, jak funkcjonują jednostki językowe przeznaczone do opano-
wania oraz jakie operacje i w jakiej kolejności powinien wykonać
uczeń, aby najkrótszą drogą dojść do celu. Natomiast od U do N
płynie informacja o przebytej drodze, o osiągniętych celach czę-
stkowych, a także o błędach, jakie popełnia uczeń. Dzięki temu N
może korygować drogę U, a nie tylko, jak to ma miejsce w naucza-
niu tradycyjnym, oceniać produkt końcowy jego pracy. Ten sposób
sterowania pozwala uczniowi pozostawać jednostką maksymalnie ak-
tywną, a nawet zmusza go do pełnienia roli współtwórcy sukcesu¹⁰.

Rysunek zamieszczony niżej stanowi ilustrację modelu stero-
wania pracą ucznia na lekcji. Przedstawiony ogólny model sterowa-
nia czynnościami ucznia na lekcji może zawierać szereg szczegóło-
wych algorytmów działań mających postać: a) $Z \rightarrow D \rightarrow W$, jeśli ka-
żde jednostkowe działanie przynosi określony rezultat, np. uzupeł-
nianie testów ortograficznych; b) $Z \left[(1) \quad (z_1 \rightarrow d_1 \rightarrow w_1) \right.$
 $(z_2 \rightarrow d_2 \rightarrow w_2) \dots (z_n \rightarrow d_n \rightarrow w_n) \left. \rightarrow \right] W$ np. gdy chodzi o kształtowanie
nawyków i umiejętności fonetycznych; c) $Z \rightarrow \begin{matrix} \nearrow \\ \rightarrow \\ \searrow \end{matrix} D \rightarrow W$, kiedy

uczeń jest na etapie transformacji materiału językowego lub na etapie tworzenia aktów mownych. Istnieją tu możliwości wyboru takiej czy innej struktury językowej dla zrealizowania intencji mownej;

kiedy niezbędny staje się powrót do stanu wyjściowego lub do miejsca, gdzie uczeń natrafił na trudności w rozwiązywaniu zadania¹¹.

Na zakończenie rozważań o modelowaniu tak na płaszczyźnie przedmiotu, jak i na płaszczyźnie działania należy podkreślić, że stworzenie optymalnego modelu języka jako środka komunikacji dla danego kontyngentu uczniów oraz skonstruowanie możliwie doskonałego modelu sterowania czynnościami ucznia może stać się jednym z czynników, który uczyni uczącego się jednostką maksymalnie aktywną w procesie przyswajania języka obcego. Poza tym wykorzystanie opisanego wyżej modelu może wpłynąć na atrakcyjność samego procesu nauczania oraz stosowanych w jego toku form pracy.

PRZYPISY

- ¹T.Tomaszewski, Psychologia jako nauka o człowieku, Warszawa 1967; Tenże, Wstęp do psychologii, Warszawa 1970
- ²N - nauczyciel, U - uczeń, K - \longleftrightarrow kanały przepływu informacji.
- ³L.Nowikow, Podstawowe zasady i cele opisu języka rosyjskiego jako obcego, W: Podstawy naukowe nauczania języka rosyjskiego, pod red. S.Siatkowskiego, Warszawa 1972
M.Olechnowicz, Problematyka doboru materiału językowego do celów dydaktycznych, Język Rosyjski, 1972 nr 2 i 4, a także Język Rosyjski, 1974 nr 3
M.Mirek, Z zagadnień minimalizacji języka rosyjskiego jako obcego i jego opisu do celów nauczania, Studia Filologiczne, z.7, WSP, Bydgoszcz 1980
- ⁴S.P.Kaczmarski, Rola i znaczenie języka ojczystego w nauczaniu języków obcych, Przegląd Glottodydaktyczny, T.2, Warszawa 1978
- ⁵T.Tomaszewski, op.cit.
- ⁶Л. Ланда, О кибернетическом подходе к теории обучения, Вопросы философии, 1962, № 9.
- ⁷L.Nowikow, op.cit.
- ⁸Szczegółowo zob. W.Skałkin, Sfery ustnej komunikacji językowej a nauczanie języka, W: Nauczanie języka rosyjskiego a językoznawstwo i psychologia, Warszawa 1976
- ⁹W.Marton, Programowanie kursu językowego a kognitywne podejście do nauczania języków obcych, W: Glottodydaktyka a lingwistyka. Materiały II Sympozjum ILS UW, Wyd. UW, 1976
- ¹⁰S.Słomkiewicz, Nauczanie algorytmiczne a psychologiczna teoria czynności, Warszawa 1972
Tenże, Algorytmizacja czynności a cybernetyczne metody nauczania, Dydaktyka Szkoły Wyższej, 1972 nr 3
- ¹¹Z - zadanie, D - działanie, W - wynik (ogólny schemat struktury czynności); z₁ zadania cząstkowe, d₁ - działanie skierowane

na osiągnięcie celu cząstkowego, w_1 - wynik cząstkowy, osiągnięcie celu cząstkowego, co równa się zrealizowaniu jednego kroku ogólnej struktury działania.

DIDAKTISCHE MODELIERUNG ALS EINE DER MODERNISIERUNGSMITTEL DES LEHRPROZESSES IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT

Zusammenfassung

Im Artikel bespricht man das Sterieren des Lehrprozesses im Fremdsprachenunterricht mit Anwendung der didaktischen Modellierung.

Die Modellierung betrifft die Sprache als Lehrgegenstand sowie auch die Schulerarbeit, die auf das Erreichen eines bestimmten Zieles gerichtet ist.